

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING INGLIZ TILI DIALOGIK NUTQINI ERTAKLAR ORQALI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Sobirova Muxlisa Sadridin qizi

Navoiy davlat pedagogika instituti

Magistratura 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Kundan-kunga jadal rivojlanib borayotgan davrda xorijiy tillarga, ayniqsa, xalqaro tillardan biri hisoblanmish ingliz tili bilimdonlariga bo'lgan talab kun sayin oshmoqda va bunday vaziyatda ushbu chet tilini o'rganuvchilarga eng kichik yoshlardan (asosan, maktabgacha ta'lim muassasasining 5-6 yoshli tarbiyalanuvchilariga) boshlab o'rgatishni yo'lga qo'yish bugunning dolzarb masalalaridan biriga aylanib bormoqda. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini o'rgatishda ertaklarning ahamiyati, ulardan to'g'ri foydalanish, hamda to'g'ri qo'llash usullari haqida so'z boradi. Bundan tashqari, ingliz tili darslarida yosh bolalarning chet tilini o'zlashtirish darajalarini oshirish hamda umumiy shaxsiy rivojlanishlariga hissa qo'shish maqsadida ular bilan ertaklardan qanday foydalanish kerakligi muammolari keltirilgan va muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: maktabgacha yoshdagi o'rganuvchi, ertak, usul, metod, gapirish ko'nikmasi, dialogik nutq.

O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "O'zbekistonning 2017-2021-yillarga mo'ljallangan harakatlar strategiyasi" nomli farmonida mamlakatimizda chet tillarini o'qitish va uni o'rganishning asoslarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratdi. Mazkur hujjatga ko'ra, chet tili va adabiyotini o'rganish mamlakat ijtimoiy qatlami rivojlanishiga xizmat qiladi, shuningdek, bu insonlarning global dunyo haqidagi tushuncha va dunyoqarashlarini kengaytirish, hamda xalqni ma'rifatli qilishning eng samarali usullaridan biri sifatida qaraldi. Chet tillari, ayniqsa, ingliz tilini eng dastlabki bosqichlardan boshlab o'qitish va o'rganish hozirgi kunda jahon miqyosida o'zining mustahkam o'rnini topishga intilayotgan O'zbekiston uchun muhim ahamiyatga ega.

Jumladan, unumli natijalarga erishish maqsadida maktabgacha ta'lim tizimida chet tillarini o'qitishning nazariy, metodik, lingvistik va psixologik asoslarini yaratish; xorijiy mamlakatlarning o'qitish tajribalarini amaliyotda sinab ko'rish va maqbullarini tanlash; pedagogik innovatsion texnologiyalardan ta'lim maskanlarida muvaffaqiyatli foydalanishning yo'lga qo'yilishini kengaytirish bugunning dolzarb masalalaridandir.

Shu maqsadda, ushbu maqolada mamlakat kelajagi bo'lgan bog'cha yoshidagi bolalarga ingliz tilini o'rgatishning (asosan, ertaklar orqali) foydali usullarini topish, yaratish va ko'rsatishga harakat qilingan.

Bolalar chet tilini o'rganishni boshlaganlarida, ular ishlab chiqarishdan ko'ra ko'proq ma'lumot oladilar. Bundan tashqari, o'quvchilar yosh bo'lganligi sababli, o'qituvchilar dars davomida ular uchun qiziqarli narsalarni ishlatishlari kerak. Demak, ilk ingliz tili o'quv dasturida ertaklardan foydalanish yaxshi fikr. Maktabgacha ta'lim muassasasida ingliz tilini ertaklar orqali o'rgatish katta ahamiyatga ega. Ertaklar chet tilini o'rgatish uchun ideal va o'ziga xos kirishdir, chunki ular o'rganish jarayonini rag'batlantiruvchi va jozibali kontekstda taqdim etadi. Bolalarning boshqa xorijiy kontekstdagi birinchi qadamlari haqidagi boshlang'ich onglari bog'cha davridayoq boshlang'ich asosga ega bo'lishi kerak. Demak, o'qitish jarayoni o'lchov kiritishni o'z ichiga olishi kerak va shuning uchun u yangi chet tili dunyosiga jalb qilinishi kerak bo'lgan turli xil materiallar va resurslar majmuasi bo'lishi kerak. Ushbu ko'rsatilgan moyillik sof, izchil va foydali ta'limning natijasi bo'lishi kerak. Bolalar o'zlariga berilgan xabardorlikni tushunishga intilishadi, bu ularni o'rganish davrida bilim doirasini kengaytirishga undaydi. Tadqiqotning maqsadi maktabgacha ta'lim muassasasida ingliz tilini ertaklar orqali o'qitishning asosiy o'ziga xos xususiyatlari va afzalliklarini amaliy nuqtai nazardan o'rganish va tadqiq qilishdir.

Ertaklar orqali nutq ko'nikmalarini rivojlantirish metodologiyasi yordamida o'quvchilar o'zlarining kommunikativ qobiliyatlari va bilimlarini boshqa kontekstda va turli usullar bilan boshlash imkoniyatiga ega bo'lishadi, bu esa ushbu yoshdagi o'quvchilar uchun yanada jozibali va qulaydir. Bundan tashqari, bu dars jarayonini ham yanada jozibador, qulay va qiziqarli qiladi.

Bolalar har doim ertaklarga qiziqishadi va bu ularga nafaqat ko'proq e'tirof etishga, balki ingliz tilini samarali o'rganishga ham yordam beradi. O'qitish jarayonida ertaklardan foydalanish tinglash, o'qish, yozish va gapirish kabi ko'nikmalarni egallashning eng yaxshi va eng keng tarqalgan tuzilmalaridan biridir. Ertaklar o'qitish jarayonida tilni bilishning barcha darajalariga to'rtta malakani oshirish uchun asosiy va kuchli bilim manbaidir. Ular bu yoshdagi bolalar uchun sirli va ulug'vor dunyo bo'lishi kerak. Ertaklar orqali nutq ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi bolalarning chet tilini o'zlashtirishga, ularning ma'no va matnlarni, so'zlarni real ijtimoiy sharoitda uyg'unlashtirishga imkon beradigan kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilishi kerak.

Ko'pgina mutaxassislar hikoyani aytib berish uchun sinfda yaratilgan muhit muhim deb ta'kidlashadi. Bu dam olish kabi bo'lishi kerak. Sinf xonasining tartibi ham sinfda bu dam olishga yordam beradi. O'quvchilarni polda aylana bo'ylab o'tirishlarini so'rash bunga zamin yaratishi mumkin. Bolalar shunda bu boshqa turdagi faoliyat bo'lishini tushunishadi. O'qituvchi ularning e'tiborini tortadi. O'qituvchi ham, o'quvchilar ham o'zgacha bir narsani baham ko'rishadi. Agar bog'cha tarbiyalanuvchilari har safar ertak oldidan sinfning tartibini o'zgartirsa, bu ertak aytib berish vaqtining qiziqarli bo'lishi va dam olish haqida xabar yuborishning bir usuli hisoblanadi. Bolalar ertaklarni tinglashda sinfda o'zlarini qulay his qilishlari kerak. Agar ular bo'shashgan va qulay bo'lsa, ular

eshitmoqchi bo'lgan narsalarga ko'proq ochiq bo'lishadi. O'qituvchi nutqni rag'batlantiradigan sinf muhitini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu bolalarni bir-birini qadrlashga undashi mumkin. Bundan tashqari, bu erkinlik o'qituvchiga bolalarning fikrini aniqlashga imkon beradi. O'qituvchi bolalar to'g'ridan-to'g'ri kirish imkoniga ega bo'lmagan ertakni o'qiydi. Shuning uchun, bolalar uchun ajablanish elementi bor, chunki ular hikoyada nima sodir bo'lishini bilishmaydi. O'qituvchi shu tarzda ularning e'tiborini tortadi. Hikoyani tugatgandan so'ng, o'qituvchi hikoyaning bir nechta nusxasini sinfdagi kitob burchagiga qo'yishi mumkin, shunda bolalar ularga o'z vaqtida qarashlari mumkin. Bu ingliz tilidagi yozma so'z bilan tabiiy ravishda tanishish va o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. O'qituvchi ertakni o'qib berayotganda, bolaning diqqatni jamlash darajasi unchalik yuqori bo'lmasligi mumkinligini hisobga olishi kerak. O'qituvchi mashg'ulot davomida ertakning uzunligiga qarab butun hikoyani yoki uning bir qismini o'qib chiqishi mumkin. Pedagog turli mashg'ulotlarda ertakni bir necha marta o'qishi ham mumkin. Ertakning takrorlanishi ilgari kiritilgan tilni qayta ishlaydi va o'quvchilar taxmin qilishni va voqealar rivojida qatnashishni o'rganadilar. Bunda ularning o'ziga bo'lgan ishonchi oshadi, chunki ular ko'proq lug'at va jumalarni eslab qolishlari, shuning uchun ularni o'qituvchi bilan birga takrorlashlari mumkin. Bundan tashqari, hikoya qilishda ishtirok etish o'yin faoliyatining bir turiga aylanadi.

O'qituvchi ertakni o'qishdan oldin va o'qish paytida ertakning ma'nosini qurish uchun vositalarni berib, ularga yordam berishi kerak. Bundan tashqari, agar o'qituvchi ularning tushunishini bir necha usul bilan qo'llab-quvvatlasa, o'quvchining zavqi sezilarli darajada oshadi:

- Savollar berish orqali adabiy matnni maktab o'quvchilarining shaxsiy dunyosi bilan bog'lash. Bolalar mavzuni o'zlarining bilimlari va tushunishlari bilan bog'laydilar .
- Bolalarning o'z tajribalariga yoki ertakda ishlatiladigan mavzu va til haqidagi bilimlariga asoslanib, sahnani yaratadilar.
- Ertak uchun kontekstni ta'minlash va bosh qahramonlar bilan tanishtirish. Bu o'quvchilarning o'zlarini ham voqealar rivojiga jalb qilishlariga yordam beradi va voqeani sahnalashtirish uchun o'z tajribalarini ertak voqealari bilan bog'laydi.
- Oldindan asosiy voqeaning qisqacha tavsifini berish yoki o'quvchilarga ertakda hozirgacha nima bo'lganini eslatish.
- Kalit so'zlarni, iboralarni yoki madaniy ma'lumotlarni, agar kerak bo'lsa, hatto ona tilida ham tushuntirish.
- O'qituvchi asosiy lug'at va iboralarni topishi va o'quvchilarni hikoyada keyin nima bo'lishini bashorat qilishga jalb qilishi mumkin.
- O'qituvchi shuningdek, ertakni tushunarli qilish uchun realiya, nashr etilgan materiallar, doskada o'qituvchi va o'quvchilarning rasmlari, figuralar, niqoblar,

qo'g'irchoqlar yoki rasmlarni kesib tashlashi mumkin. Bunday o'qish ko'plab o'qituvchilar tomonidan o'qish qobiliyatlarini rivojlantirishning eng ishonchli yo'li sifatida ko'riladi. Shu sababli, o'qituvchi uchun bir nechta mavzular bo'yicha potentsial ertaklar resurs bankini yaratish qiziqarli bo'lib, ulardan biron biridan hikoya qilish uchun foydalanish mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ertaklar orqali yosh o'rganuvchilarning xorijiy tilni o'rganish va shu tilda muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish istiqbolli ekan, buning uchun mavjud holatni o'rganib, foydali va kerakli metod va usullar ishlab chiqildi va tajriba sifatida sinab ko'rildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Cameron, L. (2001). Teaching languages to young learners. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Lenka Mikesoa (2003). The usage of fairy tales in English lessons. University of Pardubice
3. Lazar, Gillian (1993). Literature and language teaching. Great Britain. Cambridge university press
4. Ghosn, I. K. Four good reasons to use literature in primary school // ELT Journal. 56 (2), 2002.
5. Солиҳова М., Расулова М., Мусурмонова М. Мактабгача таълим ёшидаги болаларнинг давлат талаблари асосида эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларига қўйилган минимал талабларни амалиётда қўллаш. Методик қўлланма. – Т.: 2003.
6. Утехина А. Н. Иностраный язык в дошкольном возрасте. Теория и практика. «Флинта», «Наука».- М.: 2017.
7. Ушакова О. С. Теория и практика развития речи дошкольника. – М.: Сфера, 2010.
8. Internet manbalari.